

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

IV. ULUSLARARASI ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK SEMPOZYUMU

(18-20 EKİM 2018 ANKARA)

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU

Dr. Ayşe ÇAMKARA ERGİNER

2.CİLT

ANKARA- 2018

ÂŞIK DERTLİ DÎVÂNİ'NDA YER ALAN ŞİİRLERDE HZ. ALİ VE ZÜLFİKÂR SEVGİSİ

Love For Hz. Ali And Zülfikâr In Poems In The Âşık Dertli Dîvânı

S. Dilek YALÇIN ÇELİK*

Öz

Bolulu bir şair olan Âşık Dertli (1772-1846), XIX. yüzyıl Türk edebiyatının önde gelen âşıklarından birisidir. Bolu dışında İstanbul, Konya, Mısır ve Ankara olmak üzere çeşitli şehirlerde bulunmuş, bu bölgelerde çalıp söyleyerek âşık tarzı şiir geleneğine ciddi katkılar vermiş, kendinden sonrası için değerli âşıklar yetiştirmiştir. Döneminin tanınmış ve sevilen şairlerinden birisi olan Dertli, *Divan* sahibidir ve kendisinden sonraki şiir geleneğinin oluşumunda tesiri yadsınamamaktadır.

Divan'ında yer alan şiirlerde, dönemin sosyal ve siyasi yapısına dair konuları, bireysel aşk, tabiat ve tabiat güzellikleri, mizah ve hiciv unsurlarını kullanarak toplumsal yergi .... temalarını işlediği gibi konumuz açısından önemli olan dini tasavvufi şiirler de yazmıştır. Kendisi Sünni bir insan olmakla birlikte önce Halveti sonra da Bektaşî tarikatın ilgi duymuş, bu çevrelerde bulunmuştur. Bektaşî tarikatına bağlılık şairin sanatında açıkça kendisini göstermektedir. Gerçekten de *Dîvân*'ının genişçe bir kısmında, Bektaşî şiirleri, devriyeler, nefesler, Ehli Beyt sevgisi ve Hz. Ali ile onun çocuklarına duyulan muhabbet, Kerbela şehitleri için yazılan mersiyeler yer almaktadır.

Sempozyum için hazırlanacak olan bildiriye, tematik bir çalışma yapılması plânlanmıştır. Bunun için Âşık Dertli *Dîvânı* kapsamında Alevi Bektaşî şiir geleneğine bağlı şiirler çok geniş bir yer tuttuğundan bunlar arasında bir konu sınırlaması yapılacaktır. Öncelikli olarak üzerinde durmak istediğimiz mesele Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisidir. *Dertli Dîvânı*'ı içerisinde yer alan şiirlerde, Hz. Ali sevgisi ve Zülfikâr'dan söz edilenler konuları açısından tasnif edilecek ardından da bu metinler Alevi Bektaşî şiir geleneği bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Dertli, Hz. Ali, Zülfikâr, Kerbela, Bektaşî şiirleri

Abstract:

Asik Dertli (1772-1846) is a poet from Bolu, XIX. century is one of the leading âşık of Turkish literature. Apart from Bolu, it has been found in various cities including Istanbul, Konya, Egypt and Ankara. He played the reed in these regions. Gave a serious contribution to the tradition of âşık-style poetry, and raised valuable lovers for the afterlife. Dertli, one of the well-known and popular poets of the period, owns Divan. He can not deny the influence in the formation of the tradition of the next poem itself.

In the Divan poems, the topics of the social and political structure of the period were the

---

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye, sdilek@hacettepe.edu.tr

elements of individual love, nature and natural beauties, humor and satire and social geography ... He also wrote religious mystical poems which are important in terms of his position as he works themes. Being a Sunni Muslim, he first became interested in Halveti and then Bektashi sects. He was found in circles. Commitment to the Bektashi order clearly manifests itself in the art of the poet. Indeed, in a large part of the Divan, Bektashi poems, patriarchs, breathes, the love of Ehli Beyt and Hz. Ali. The conversation between Ali and his children, and the martyrs written for the martyrs of Karbala.

In the declaration to be prepared for the symposium, a thematic study was planned. For this reason, poetry related to the tradition of Alevi Bektashi poetry within the scope of Aşık Dertli Divan has a very wide place and a subject restriction will be made between them. First of all, the issue we want to emphasize is Hz. Ali and Zülfikar are lovers. In the poems in Dertli Divan, Hz. Ali love and Zülfikar will be classified in terms of themes and then these texts will be evaluated in the context of Alevi Bektashi poetry tradition.

Key Words: Âşık Dertli, Hz. Ali, Zülfikâr, Kerbela, Bektaşî Poetry

I.

Bolulu bir şair olan Âşık Dertli (1772-1846)¹, XIX. yüzyıl Türk edebiyatının önde gelen âşıklarından birisidir. Etkisi günümüze kadar gelen Dertli, *Dîvân* sahibidir. Bolu dışında İstanbul, Konya, Mısır ve Ankara olmak üzere çeşitli şehirlerde bulunmuş, bu bölgelerde çalıp söyleyerek âşık tarzı şiir geleneğine ciddi katkılar sunmuştur.

Dîvân'ında yer alan şiirlerde hem bireysel ve toplumsal konulara hem de dini ve tasavvufi konulara yer vermiştir. Bireysel konular kapsamında aşk meselesi ön plâna çıkarken, sevgilinin nitelikleri ve güzelliği ile tabiat ve tabiat güzellikleri bu konu ile birlikte işlenmektedir. Aşk acısı² şiirlerin atmosferini tamamlayan unsurdur. Dertli, bireysel konuların yanı sıra döneminin sosyal ve siyasi meselelerine karşı da kayıtsız kalamamaktadır. XIX. yüzyılda yaşanan değişimleri, II. Mahmut'un yaptığı reformları yakından takip eden Dertli, toplumsal yapıdaki değişimin kültürel boyutunu şiirlerine taşımaktadır. Sosyal ve siyasi konuları işlediği bu şiirlerinde şair, mizah ve hiciv unsurlarını kullanarak toplumsal yergiyi ön plana çıkartmıştır.

Dertli Dîvân'ı içerik açısından incelendiğinde ikinci temel konu başlığı dini tasavvufi temalarda yazdığı şiirleri kapsamaktadır. Dertli, kendisi Sünni bir insan olmakla birlikte önce Halveti sonra da Bektaşî tarikatın ilgi duymuş, bu çevrelerde bulunmuştur. Ayrıca şairin Kalenderî, Melamî çevrelerden kim-selerle de görüştüğü bilinmektedir. Bu çevrelerde edindiği bilgi ve deneyim, mizacından kaynaklanan yaratıcı güçler onu dinî ve tasavvufi konulara yöneltmiştir. Kendisi, Türk edebiyatı Alevi Bektaşî tarzı şiir geleneğinin önde gelen

temsilcilerinden birisi konumundadır. Şiirlerinde Alevi Bektaşî geleneğe ait temalar başta olmak üzere İslâm inancının neredeyse tüm konuları yer almaktadır.

Dinî tasavvufî konularda özellikle üzerinde durduğu temalar şöyle sıralanabilir: Allah'ın baki oluşu, Tevhid inancı, Elest Meclisi, rızık, yaratılış ile ilgili devir nazariyesi, ilk olarak Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması, Hz. Muhammed'e duyulan derin sevgi, diğer peygamberler (Hz. Adem, Hz. İsmail, Hz. Yusuf gibi), ruh ve beden birleşmesi, kâinatın yaratılması, dünya ve ahiret kavramı, cennet tasvirleri, Kevser suyu, ölüm, kaza ve kader inancı, oruç ve namaz, melekler, dört kitap ve Kur'anı Kerim, ayet, hadis, kelam-ı kibar ve peygamber kıssaları, Peygamber ve ehli beyt sevgisi, özellikle Hz. Ali ve çocuklarına duyulan sevgi, Zülfikâr, Kerbela acısı, Yezid karşıtlığı ve Yezid'in zalimliği.... Ayrıca şiirlerde dini konularda şu meseleler üzerinde de durulmuştur: Allah yolunda ilerleme ve mutlak aşkı arama, dervişlik hırkası giyme, Bektaşî tarikatına olan muhabbet, Hacı Bektaşî Veli sevgisi,...

Herhangi bir tarikata³ girip girmediği meselesi bugün tam olarak çözüme ulaştırılamamış, tartışmalı bir konu olsa da Bektaşî tarikatına bağlılık şairin sanatında açıkça kendisini göstermektedir. Gerçekten de *Dîvân*'ının genişçe bir kısmında, Bektaşî şiirleri, devriyeler, nefesler, ehli beyt sevgisi ve Hz. Ali ile onun çocuklarına duyulan muhabbet, Kerbela şehitleri için yazılan mersiye-ler yer almaktadır.

Âşık Dertli Dîvânı tüm olarak incelenip değerlendirildiğinde Bektaşî şiirleri, devriyeler, nefesler, ehli beyt sevgisi ve Hz. Ali ile onun çocuklarına duyulan muhabbet, Kerbela şehitleri için yazılan mersiye-ler gibi temalar bir bildiri konusu sınırlarını çoktan aşacağından bir sınırlamaya gidilmiştir. Burada, öncelikli olarak üzerinde durmak istediğimiz mesele, Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisini tema olarak işleyen şiirlerdir. Bunun için *Dertli Dîvân*'ı içerisinde yer alan şiirlerde, Hz. Ali sevgisi ve Zülfikâr'dan söz edilenler konuları açısından tasnif edilecek ardından da bu metinler Alevi Bektaşî şiir geleneği bağlamında değerlendirilecektir.

Dertli Dîvân'na bakıldığında, Hz. Ali⁴ ve Zülfikâr sevgisinin birlikte anıldığı şiirler şunlardır. :

1 Müseddes

(Yâ nice medh etmeyem dünyâ vü ukba nâmı var

La fetâ illa Ali, ya seyfe illa Zülfikâr redifli müseddes) (Birgören, 2011: 38)

1 Semai

(Şehâ *Hakk'a ibâdet* kıl, Muhammed Mustafa'mız var mısraı ile başlayan semai) (Birgören, 2011: 108)

3 Nefes

(*Biz bir askeriz, Hazret-i Şâh mîr-alâyımız* mısraı ile başlayan nefes) (Birgören, 2011: 160)

(*Er yolunda bu âleme gelenler* mısraı ile başlayan nefes) (Birgören, 2011: 150)

(*Şâfi-i kıyamet, rûz-ı nedâmet* mısraı ile başlayan nefes) (Birgören, 2011: 132)

3 Koşma

(*Baş keser kaddine servi gülşende* mısraı ile başlayan koşma) (Birgören, 2011: 170)

(*Doymak olmaz hüsn ü letafetine* mısraı ile başlayan koşma) (Birgören, 2011: 178)

(*Çekmiş keşîdesin, urmuş okların* mısraı ile başlayan koşma) (Birgören, 2011: 204)

2 Beyit

(*Pâk gevherdir Ali evlâdına ikrâr edin*) (Birgören, 2011: 238)

(*Siz Yezid'in Ehl-i Beyt'e buğzunu ayb etmeyin*) (Birgören, 2011: 238)

II.

Hız. Ali (599-661) İslâmiyet'in dördüncü halifesidir. Hız. Muhammed'in amcası Ebu Talip'in oğlu olup İslâmiyet'i kabul eden ilk erkektir. Kendisi, Kabe'de doğan tek insan olup, Hız. Peygamberin himayesinde büyümüşür. Yaşamını İslâm'a adamıştır. Peygamberimizim kızı Hız. Fatima ile evlenmiştir. Hız. Osman'dan sonra dördüncü olarak halife olmuştur. Oğullarının birçoğunun Hicret'in 61. yılında Kerbela'da şehit edilmesi İslâm dünyasında derin bir infial yaratmıştır.

İslam medeniyetinde, Hız. Ali bilhassa ilmi, cesareti, imanı, dürüstlüğü, adanmışlığı, sadakati, cömertliği ve şefkati ile bilinip anılmaktadır. Her alanda Hız. Muhammed'ten sonra İslâmiyet'in en büyük bilginidir. Kur'an, hadis tefsir ve fıkıh bilgisi çok derindir. Hız. Muhammed, bu gerçekliğe dikkati çekerek "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır" demektedir. İslâm bilgisi

yanında hukuk bilgisi ve hüküm vermedeki gücü, onun bir başka yönünü daha göstermektedir.

Hz. Ali'nin bilgisi ve kişiliğinden kaynaklanan meziyetlerin yanı sıra kendisinin Hz. Muhammed ile akrabalığı ve ardından kızı ile evliliği ona ayrıca bir değer katmaktadır. Hz. Peygamberin soy ağacı, kızı ve damadı olan bu kaynaktan gelmektedir. Ancak çok sevgili çocuklarının şehit edilmesi tüm İslâm alemi için büyük bir trajedir.

Yukarıda kısaca özetlendiği üzere Hz. Ali'nin gerek yaşamı gerekse İslâmiyet'e olan katkıları onu tarihî bir şahsiyet olarak genel sınırların dışına taşmasına neden olmaktadır. Hz. Ali bu meziyetleri nedeniyle İslâm ve tasavvuf dışında, edebiyat, sanat ve kültür alanında sürekli ele alınan, işlenen bir değer olmuştur. Kendisi ile ilgili konu alanı sadece bu kadar ile sınırlanmamakta, sosyal bilimlerin hemen her alanında karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında sadece edebiyat onun da şiir alanı içerisinde Hz. Ali'nin tüm bu özellikleri sınırlandırılarak Zülfikâr ile olan bağı ve ona duyulan sevgi üzerinde durulacaktır. Bu konu bile edebiyatımızda belli başlı bir araştırma alanı oluşturacak kadar kapsamlıdır. Öyle ki, Hz. Ali'nin meşhur kılıcının adı Zülfikâr'dır. Hz. Ali ile Zülfikâr birbiriyle bütünleşmiştir.

Gerek Fars edebiyatında gerekse Türk divan ve halk edebiyatında Hz. Ali ile birlikte Zülfikâr'ı öven mesnevi ve şiirlere “zülfikârname”⁵ adı verilmektedir. Alevî Bektaşî şairleri, pek çok zülfikârname yazmışlardır. En azından Hz. Ali'yi andıkları şiirlerinde Zülfikâr'ı mutlaka onunla birlikte zikretmişlerdir.

Örnelemek gerekirse edebiyatımızda, Sururî (XV. yy), Bolvadinli Hıfzî (XIX. Yy), Ali Tûrabi Dede-Baba (XIX.yy), Geredeli Dertli (XIX. yy), Pîr Mehemed (XIX. yy), Âşık Halimî (XIX. yy.), Şîh Safî (XVI. yy), Genci Abdal (XIX. yy), Kul Nesimî (XVII. yy), Viranî (XV. yy), Seydi Ali Reis-Katibî (XVI. yy) gibi...

XV. yüzyıldan itibaren tekke edebiyatından ayrılarak bağımsız bir hüviyet kazanan ve Alevî Bektaşî şiir geleneğinde ciddi bir eğilim oluşturan Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisi âşık edebiyatının önemli alt alanlarından birisini oluşturmaktadır. Burada Bektaşîlik tarikatının ve Alevî kültürünün fikir ve eğilimleri önemli bir yer tutmaktadır. Gelenek öylesine gelişerek güçlenmiştir ki, XIX. yüzyıla geldiğimizde aslında Sünnî olan bir şair Dertli bile bu tem-

sillerin içinde kendisine yer bulabilmiş ve geleneği aynen koruyarak kendisinden sonrakilere aktarabilmiştir.

III.

Dertli Dîvânî'ndaki dinî içerikli şiirlerde, Hz. Ali şu özellikleri ile anlatılmaktadır:

a) Hz. Ali'nin, Haydar, Murtaza .... lakabını kullanması. Bilgisi, gücü ve cesareti.

b) Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed ile akrabalığı ve dostluğu

c) Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik ile Hz. Ali'nin ilişkilendirilmesi.

Şiirlerde, Hz. Ali'nin gücü, cesareti ve kahramanlığının anlatımı ilk sırada yer almaktadır. Özellikle savaşlardaki cesareti ve düşmanın içine dalarak bir aslan gibi savaşması ısrarla vurgulanır. Hz. Muhammed'i yaralı iken kurtarması, onun savaşa girmesi ile ordunun manevî gücünün artması, tüm zorlukların üstesinden gelinmesi, bilgisi, sezgi gücü, hızla hareket etmesi, doğru kararlar verip bu kararları uygulayabilmesi gibi konular Hz. Ali'nin şiirlerdeki görünüşlerinden birkaçını oluşturmaktadır.

Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisinin en yoğun işlendiği şiir “*Yâ nice medh etmeyem dünyâ vü ukba nâmı var / La fetâ illa Ali, ya seyfe illa Zülfikâr*” redifli müseddestir (Birgören, 2011: 38). Şiirde baştan sona kadar Hz. Ali ve kılıcı Zülfikâr anlatılmaktadır. Şiir doğrudan Uhud Savaşı sırasında Hz. Muhammed'in yaralanması ve Hz. Ali'nin kendisine yardıma gelmesi, savaşın gidişatını değiştirmesine karşı yapılan bir telmih üzerine kuruludur.

Bilindiği üzere, hem gerçek hayatta hem de metaforik bir imge haline dönüşen ve Hz. Ali'ye ait olan Zülfikâr aslında başlangıçta onun değildi. Zülfikâr, Munebbih bin Haccâc ya da As bin Munebbih adlı bir kâfirin kılıcıdır. Hz. Muhammed bu kılıcı, Bedir Savaşı'nda (M. 13 mart 624) ganimet olarak almıştır. (İvgin. 2015: 73-74).

Uhud Savaşı (23 mart 625 miladi-3 Şevval 3 hicri) yapılırken bir ara kâfirler, İslâm ordusuna üstün gelmeye başlamışlardır. Bu savaşta, Hz. Peygamberin mübarek iki dişi aldığı bir darbeden dolayı kırılır, başı da yararlı. Bu sırada bir çukura yuvarlanarak düşer. Hattâ, İbn-i Kumeyye “Muhammed öldü!” diye bir yaygara çıkarır. İslâm ordusu askerlerinin maneviyatları bozulur ve etrafa dağılmaya başlarlar (İvgin. 2015: 73-74).

“Hz. Peygamber bu arada Allah’tan yardım diledi. Cebrail (Cibril-i emin) yetişti ve Hz. Resulallah’a “Ali’yi çağır!” dedi. Hz. Peygamber “Ali çok uzakta gelemez” deyince, Cebrail “sen çağır, o gelir” dedi. Hz. Peygamber bu kere, “edrikni ya Ali! (Yetiş ya Ali)” diye bağırdı. Hz. Ali bu sesi duydu ve Hz. Peygamber’in yanına koştu, geldi. Hz. Peygamber’i düştüğü çukurdan çıkardı. Kendi gömleğini yırtarak Hz. Peygamberin başının yarasını sardı. Çok bitkin durumda olan Hz. Peygamber’i bir kayaya yaslandırdı. Onun önüne durarak her taraftan saldıran kâfirlere karşı onu korumaya başladı. Ama bu arada Hz. Ali’nin kılıcı da ikiye ayrılarak kırıldı. İslâm peygamberi belindeki kılıcı, yani Zülfikâr’ı Hz. Ali’ye verdi. Hz. Ali bu kılıçla kendilerine saldıran kâfirlere karşı savaştı..” (İvgin, 2015: 73)

Bu kılıçla ilgili olarak Hz. Muhammed’in söylediği hadis şöyledir: “*la fetâ illa Ali, la seyfe illa Zülfikâr*”⁶ (Ali’den başka yiğit yoktur, Zülfikâr’dan başka üstün kılıç yoktur.”

Yukarıda anlatılan bu olay, Alevi Bektaşî geleneğine bağlı metinlerde destanlaşan bir söyleme bürünerek bir menkıbe halini almıştır. Artık mesele dinî ve tarihî bir mesele olmaktan uzaklaşmış metaforik bir imgedir. “*la fetâ illa Ali, la seyfe illa Zülfikâr*” sözü ile kılıç da artık gerçek bir nesne değil, sanat ve kültürün bir değeri ve sanat nesnesi haline gelmiştir. Sonuçta da Türk edebiyatında Alevi Bektaşî geleneğine bağlı şiirlerde, Zülfikâr bir anlam zenginliğine bürünmüş yeni değerler ve sembollerle donanmıştır. Örneklemek gerekirse şiirlerde ve Bektaşî ve Alevi geleneğinde Zülfikâr’ın iki çatal ucundan birisi “*ilim*”i, diğeri ise “*iman*”ı, kılıcın kabzası da “adalet”i temsil eden bir simge değer olarak anılmaktadır. Peygamberimizin vasiyeti üzerine Zülfikâr; onun ölümünden sonra Hz. Ali tarafından kınına sokulmuş ve bir daha bu kılıçla hiç savaşılmamıştır. Böylece Zülfikâr, yüzyıllar boyunca ilim, iman ve adaleti temsil etmiştir, etmeye devam edecektir. Bu özellikleri ile de Hz. Ali’nin kimliği ve kişiliği ile bir terkip oluşturmuş, bir sentez düşünceye doğru genişleyerek derinleşmiştir.

Dertli Dîvân’ında yer alan, “*Yâ nice medh etmeyem dünyâ vü ukba nâmu var / La fetâ illa Ali, ya seyfe illa Zülfikâr*” redifli müseddeste (Birgören, 2011: 38), yukarıda açıkladığımız olaya ve hadise telmihte bulunulmakta ayrıca şu meseleler üzerinde de durulmaktadır: Hz. Ali’nin yiğitliği, Hz. Muhammed ile akrabalığı ve kızı ile evliliği ve veli kimliği.

Hız. Ali, Allah'ın arslanıdır ve cennette Kevser suyunu sunma şerefine naildir. Hız. Peygambere daha anne karnındayken yadigâr kılınmıştır. Onun kılıcı Zülfikâr sayesinde Hız. Muhammed'in dini aşikâr olmuştur. Sayısız düşman yok edilmiştir. Dünya ve ahirete o kadar nam salmıştır ki, yiğitliği ve kılıcı ile övülmeye değer tek kişidir.

Ayrıca şiirde Hız. Ali'nin soy ağacı üzerinde ve peygamberimiz ile akrabalığı anlatılmaktadır. Hız. Ali, Hız. Muhammed Mustafa'nın amcasının oğlu ve kızının eşidir. Bu meseleye telmihte bulunulduktan sonra Hız. Ali'nin soyunun ve çocuklarının değeri üzerinde durulur.

Müseddes'te son olarak Hız. Ali'nin bir veli olarak değeri ve büyüklüğü anlatılır. Evliyaların en mükemmeli olarak anlatıldıktan sonra bu dünya ve ahiretteki değeri din bilgisi açısından tanımlanır. Bu konuda Hız. Ali'ye övgüler yapılır. Ayrıca Hız. Ali'nin, Cennetle müjdelenmesi konusu işlenmektedir.

Hız. Ali'nin, bu şiirde şahsiyetindeki üç yan vurgulanır ve övgü ile anlatılır. Hız. Peygamber ile akrabalığı, savaştaki cesareti ve gücü, ilmi ve bilgisinin enginliği ile bir evliya oluşu. Bu üç özellik o kadar değerlidir, Dertli kendisini tüm bu unsurlar neticesinde “*Ayb görmem Dertli'nin sizler Kızılbaş olduğun*” diyerek Kızılbaş olduğunu ve ayıplanmaması gerektiğini dile getirmektedir.

Şiirde her beş dizenin sonunda “*La fetâ illa Ali, ya seyfe illa Zülfikâr*” mısraı tekrar edilerek Hız. Ali'nin yiğitliği ve kılıcı Zülfikâr'a bir göndermede bulunulur. Ana tema sürekli tekrar edilir.

Dertli, *Dîvân'ında* yer alan , *Şâfi-i kıyamet, rûz-ı nedâmet* (Birgören, 2011: 132) mısraı ile başlayan bir Nefes'te yine aynı hadise (“*La fetâ illa Ali, ya seyfe illa Zülfikâr*”) bir telmih bulunmaktadır.

Şâfi-i kıyamet, rûz-ı nedâmet (Birgören, 2011: 132) ile başlayan Nefes'te ağırlıklı olarak Kerbelâ şehitleri ve on iki imam anılır. Hız. Ali, burada şehitlerin önderi ve Kerbelâ'nın şahı olarak tanımlanır. Şiirde, Hız. Ali'ye açıkça bir övgü söz konusudur. Hız. Ali her daim dillerdedir. O, Allah'ın makbul kulu, Hız. Peygamberin sevdiği insandır. Alemlerin iki gözüdür. Yiğit insandır. Bu özellikleri dolayısıyla da herkesin dilinde ve gönlündedir.

Dertli, şiirin son dördlüğünde bir dil oyunu yapar. Şair burada kendi dertlerinin / sıkıntılarının sayısının on iki olduğunu söylerken aslında bu on iki sayısını anlam değişimine uğratarak on iki imama ve onların öncüsü ve en

yücesine konuyu getirir. Başta Hz. Ali olmak üzere diğer on bir imam, tüm müminlere yol gösteren kimselerdir. Dörtlük, Hz. Ali'nin bilge yönüne vurgu yapmaktadır.

Dertli bununla yetinmez. Şiirde yer alan “*Dilde zikrim ism-i Ali, lâ-fetâ*” (Birgören, 2011: 132) mısramı yazarken, hadisin tümüne değil sadece bir kısmına telmihte bulunmaktadır. Buna göre Hz. Ali “*lâ-fetâ*” sıfatı ile özellikle yiğitliği açısından öne çıkartılmaktadır. Bu özelliği (yiğitlik, cesaret ve savaşma gücü, Peygamberi her ne koşulda olursa olsun kurtarma azmi ve desteği ....) vurgulu bir biçimde şiirin ana temasına yerleştirilir.

IV.

Hz. Ali'nin, tarihi ve siyasî şahsiyetinin büyüklüğü edebiyat ve sanat dünyasında iki türlü karşımıza çıkmaktadır. Birincisinde onun gerçek kimliği ikincisinde ise menkıbevi bir kimliğe bürünürken ortaya çıkan destani kimlik. İşte Hz. Ali menkıbevi kimliği ile edebî eserde yer alırken onun gerçek ismi dışında yine onun yüceliğini öven başka isimler ve sıfatlarla da tanımlanmaktadır. Alevi Bektaşî geleneğine bağlı söylemler içerisinde yer alan rivayetlerde Hz. Ali'nin binin üzerinde isim ve sıfatının bulunduğu açıkça dillendirilmektedir. Bu rivayetler şimdilik bir tarafa alındığında edebî eserlerde geçtiği kadarıyla Hz. Ali'nin şu sıfatları öne çıkmaktadır ve burada kısaca şöyle kısaca özetlenebilir: Keremallahü Veche (hiç putlara tapmayan, cennetle müjdelenen), Ebu'l Hasan (Hz. Hasan'ın babası), Ebu Türâb (toprağın babası olan, alçakgönüllü olan), Haydar-ı Kerrâr (yılmadan savaşan yiğit olan), Es-edullah (Allah'ın arslanı olan), Şah-ı Merdan (yiğitlerin yiğidi, şahların şahı olan), Ali-el Murtezâ (evliyaların şahı, pîrlerin pîri olan), Turnaların Şahı (sesi güzel olan), Şîr-i Yazdan (Allah'ın arslanı olan), Şah-ı Velâyet (iman edenlerin şahı olan), Babü'l ilm (ilmin kapısı olan), Emirü'l Mümîn (müminlerin başı olan)....

Dertli, *Şehâ Hakk'a ibâdet kıl, Muhammed Mustafa'mız var* (Birgören, 2011: 108) mısraı ile başlayan Semâî'de, Hz. Ali'nin “Murtazâ” ile tanımlanan sıfatına açıkça bir gönderme yapmaktadır. Şiirde, Hz. Ali'ye yapılan övgü söz konusudur. Bunun için önce Hz. Muhammed ismi ardından da “*Veliler serveri tahkîk Aliyyü'l-Murtezâ'mız var*” (Birgören, 2011: 108) diyerek Hz. Ali'nin bir başka ismi ile Hz. Ali'nin evliyaların pîri olması konusuna dikkat çekilir.

Şiirde bir Muharrem ayı tasviri vardır. Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin için Yezid ile kavgası olan insanlar anlatılır. Dini gerçek din, inancı taklit olmayan

insanlar anlatıldıktan sonra bu insanlar Hakk'a ibadet ederlerken gözlerinin önünde bir temsili görüntü geçer. Hakk'a ibadet eden ilk kişi Hz. Muhammed Mustafa ve ardında da ermişlerin, evliyaların önderi Hz. Ali gelmektedir. Hz. Ali'nin ermişlerin önderi olduğu, "Murtazâ"⁷ sıfatı ile dile getirilir ve onun insanlar arasında beğenilmişliği ve seçkinliği vurgulanır.

Er yolunda bu âleme gelenler (Birgören, 2011: 150) mısraı ile başlayan Nefes'te, bu kez Hz. Ali'nin "Haydar"⁸ ismini kullanması söz konusu edilmiştir.

Şiirde anlatıldığına göre, Hz. Ali öylesine yüce bir insan ve öylesine yiğit biridir ki ona bin bir güzel isim ve temiz bir soyla anmak bile eksik kalmaktadır. Alevi Bektaşî şiir geleneğinde var olan Hz. Ali'nin sıfatları binin üstündedir. "*Bin bir ismin birin Haydar dediler*" (Birgören, 2011: 150) mısraında tüm bu sıfatların içerisinde onun yiğitliği en öne çıkartılmakta, mübalağa sanatı yapılarak, bu adın aynı zamanda diğer anlamları da ısrarla vurgulanmaktadır.

Şiirde Hz. Ali'nin evliya olarak tanımlanması önceliklidir. Ancak ikinci dörtlüğe gelindiğinde bu kez Hz. Ali'ye atfedilen bir ikinci isim üzerinde de durulmaktadır. "Murtazâ". "*Esrâr-ı Murtezâ sığmaz idrâke*" (Birgören, 2011: 150) derken onun kişiliğinin bir başka cephesine daha vurgu yapılır. Hz. Ali öylesine yiğit ve güçlüdür ki, insan idraki bunu anlayamayacaktır. Çünkü o yumruğunu bir kere yere vurduğunda bu öylesine bir titreme yaratır ki bütün gökler "Allüh ü ekber" sedasıyla karşılık verirler.

Şiirlerde, Hz. Ali'nin ısrarla vurgulanan yönleri, "Haydar" ve "Murtezâ" sıfatları ile anılanlardır. Bu sıfatlarda kendisinin yiğitliği, savaşçılığı ve düşmanı alt etme gücü ile seçkinliği (Allah katında, peygamberimiz nezdinde ve İslâm dünyasında olmak üzere) ve makbul bir insan oluşu üzerinde durulmaktadır.

V.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeniçeri Ocağı'nda Bektaşîlik ağırlıklı bir etki gücüne sahiptir. Hatta Bektaşîler için Osmanlı İmparatorluğu ile Yeniçeri ocağı ve askeri kışlası bir büyük tekke görünümündedir, denilse yanlış olmayacaktır. Yeniçeriler, kendilerine mürşit olarak Hz. Muhammed'i, rehber olarak Hz. Ali'yi ve pir olarak Hacı Bektaş Veli'yi almaktadırlar. Yeniçeriler arasında Hz. Ali, "Koca Leşker" (büyük asker) olarak anılmaktadır.

Hz. Ali'nin İslâm ordusu içerisindeki kahramanlığı, yiğitliği tartışmasız bir gerçekliktir. Türkler böylesine büyük bir değeri, ordularına önder seçerek güncel yaşama taşımışlardır. Alevi Bektaşî geleneği de bu destani kahramanı manevi anlamda benimseyerek kendilerine bir önder olarak kabul etmişlerdir.

Dertli, “*Biz bir askeriz, Hazret-i Şâh mîr-alâyımız*” (Birgören, 2011: 160) mısraı ile başlayan Nefes'te, bir askeri kışla tasviri yapmaktadır. Bu kışlada bir sürü asker vardır. Askerler, barış zamanında yerler, içerler ve eğlenirler. Burası bir muhabbet köşküdür denilse yeridir. Askerler, barış zamanında davul, kös, çeng ve ney çalarlar. Birlik ve bütünlük içerisindeyler. Dertli'ye göre, bu askerlerin alay Beyi Hz. Ali, kaymakamları Hz. Hasan ve savaş zamanı yol göstericileri ise Hz. Hüseyin'dir.

Şiirde, yukarıda tanımlanan asker yuvası Yeniçeri Ocağı olarak düşünülebilir. Yeniçeri Ocağı çok güçlüdür. Öyle ki bu ocağın bir alayı bin alay ile karşı karşıya gelse bile yenilmez. Bu güç ve mükemmellik, “hüsn-i ta'lil” sanatı yapılarak güzel bir nedene bağlanır. Çünkü ordu, kahramanlık adına bu gücü başta Hz. Ali olmak üzere üç kişiden almaktadır: Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

VI.

Dertli *Divân*'ında yazdığı din dışı şiirlerinde de Hz. Ali sevgisi ve Zülfikâr'dan söz etmektedir. Din dışı temalı şiirlerde daha çok bireysel olarak aşk ve sevgilinin anlatımı vardır. Tabiat bu sevgiye eşlik etmektedir. Duygu yoğunluğu esastır. Dertli din dışı konuları ele aldığı şiirlerinde, önce bir bireysel aşk ve sevgili tasviri yapar. Ardından da şiirde bir kırılma noktası yakalar ve hemen bu sevgiyi değiştirip dönüştürerek Hz. Ali sevgisine çevirir. Şair önce sevgilinin güzelliklerini, onu ne kadar sevdiğini anlatır sonra bu sevgili Hz. Ali'ye ve ona duyulan derin muhabbete dayandırılır. Dolayısıyla aşk da bireysel olarak sevgiliden yön çevirdiğine göre Hz. Ali aşkına dönüşür.

Benzer bir tanımlama şekli Zülfikâr için de geçerlidir. Zülfikâr bu şiirlerde artık Hz. Ali'nin kılıcı ve bir savaş aleti olmaktan uzaklaşır. “İlim”, “iman” ve “adalet” anlamlarını da taşımaz. Bu algı biçimi tamamen değişir. Şiirlerde Zülfikâr bir metafora dönüşerek şeklinin benzerliğinden dolayı sevgilinin kaşığı ile bağlantı kurulur ve doğrudan sevgilinin kaşığına bir göndermede bulunur. Burada bir savaştan söz edilecekse o da sevgilinin kaşıklarını çatması ve aşığı yüz vermemesi biçimindeki bir savaştır.

“Baş keser kaddine servi gülşende” (Birgören, 2011: 170) mısraı ile başlayan Koşma, bireysel bir aşkı anlatmaktadır. Çok güzel bir sevgili ve ona ulaşmaya çalışan ama ulaşamayan âşık şiirin ana temasını oluşturur.

Sevgili öylesine güzeldir ki tüm âşıklar onu görünce bir vaveyla kopartarak gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaktadır. Şiirde serviyi andıran uzun boylu bir sevgilinin tasviri vardır. Sevgili, kırmızı yanaklıdır. “Zülfikâr resminde çekilmiş kaşlar”ı (Birgören, 2011: 170) vardır. Aşk acısının anlatıldığı şiirde sevgili bu yanak ve kaşları ile ön plana çıkartılır.

Şiirde, Zülfikâr ile sevgilinin kaşları arasında şekil açısından bir bağ kurulmakta, sevgilinin kaşlarının güzelliğine vurgu yapılmaktadır. Kalın ve yukarıya kalkık kaş vurgusu Zülfikâr şekli ile tanımlanmaktadır.

“Doymak olmaz hüsn ü letafetine” (Birgören, 2011: 178) mısraı ile başlayan Koşma’da da sevgilinin güzelliği anlatılır. Sevgilinin güzellik ve zerâfeti öylesine fazladır ki âşıklar tıpkı Beytullâh’ı ziyaret eder gibi sevgilinin peşinden koşmaktadır. Sevgili ay yüzüdür. Ayrıca sevgili hakkında şu bilgiler yer almaktadır: Sevgili, yüzündeki benler, yıldızlara benzeyen iki göz, hilal kaşlar ve dört anasından düzülmüş vücudu ile tasvir edilmektedir.

Buraya kadar bireysel güzelliği ile anlatılan sevgili, bu noktadan sonra artık bireysel bir sevgi ve güzellik olmaktan uzaklaşır. Sevgilinin yüz güzelliği aya benzetildikten sonra bu kez bu güzellik Yusuf Peygamberin güzelliği ile eş tutulur. Kaşlar “Bismillâh” satırına benzetilir. Tüm bu benzetmeler anlamlıdır.

“Gözüün harf-i ayın, Ali yazılmış

Kaşların fevkinde satr-ı Bismillâh” (Birgören, 2011: 178)

Koşma içerisinde yer alan yukarıdaki mısralarda Divan edebiyatında gördüğümüz harf sembolizasyonundan yararlanılmıştır. Tıpkı divan şairleri gibi Dertli de harf ve kelimelerle oyun oynar. Ayın harfi ile sevgilinin gözü arasında bir anlam bağı kurar. Bilindiği gibi ayın harfi yazılırken, şekil olarak ele alındığında kelime ortasında tıpkı bir gözü andırmaktadır. Şiirde bu harfin ve gözlerin, Hz. Ali ile ilişkilendirilmesi metni ikinci bir anlam düzeyine taşır. Artık şiirde anlatılan sevgili çok güzel herhangi birisi değil, bizzat Hz. Ali’dir. Dolayısıyla da hissedilen aşk, herhangi bir sevgili değil, Hz. Ali aşkıdır.

Çekmiş keşîdesin, urmuş okların (Birgören, 2011: 204) mısraı ile başlayan Koşma’da yine sevgilinin güzelliği ve onun kendisinin aşkına karşılık vermesinden duyulan üzüntü anlatılır. Sevgili öylesine güzeldir ki canı telef et-

meye kastı vardır. Birçoklarının hanesini yıkan bu sevgili, şiirde şu nitelikleri ile öne çıkartılır: Sevgilinin gönle ziyan verecek kadar güzel kaşları vardır. Tatar'a benzer gamzeleri ve işveli bakışı ile herkesi harap etmektedir.

Şiirde, sevgilinin güzelliğinin tasvirinde kaşlar diğer şiirlerde olduğu gibi yine ön plana çıkartılır. Şiirdeki iki mısra konumuz açısından anlamlıdır.

“Yed-i Haydar'daki Zülfikâr gibi

Vermez Rüstem'lere aman kaşların” (Birgören, 2011: 204)

Sevgilinin kaşları biçim açısından Zülfikâr'a benzetilir. Zülfikâr'ın Hz. Ali'nin elinde olması da anlamlıdır. Hz. Ali adı şiirde açıkça geçmemekte, “Haydar” sıfatı ile karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali'ye ait “Haydar” sıfatı ve ismi bu kez anlam değişmesine uğrar. Kuvvet, kahramanlık ve sertlik anlamına gelen bu isim sevgilinin kaşları ile ilişkilendirilmiştir. Mitolojide Rüstem, gücün ve savaşçılığın sembolüdür. **Şehname**'nin efsanevi kahramanıdır.

Bu imge şiirde ikinci bir anlam boyutunda sert çizgiler ve “kaşını düşürmek” deyiminde olduğu gibi sevgilinin aşığın sevgisine karşılık vermemesini de anlatmaktadır. Dolayısıyla görünüşte anlatılan ve Hz. Ali ile ilişkilendirilen bir savaş sahnesi sembolik anlamda sevgili ve aşık arasındaki mücadeleyi ve sevgilinin kaşlarını kaldırarak karşı duruşunu temsil etmektedir.

Dertli sevgiliyi anlattığı şiirlerde özellikle kaş imgesinin anlatımına ağırlık vermektedir. Kaş imgesinin yer aldığı şiirlerin yanı sıra *Dîvân*'da yer alan iki beyitte sevgilinin kaşları biçim açısından Hz. Ali ve Zülfikâr ile ilişkilendirilmektedir.

“Pâk gevherdir Ali evlâdına ikrâr edin

Çünkü tathîr âyeti hayrî'l-beşer şânındadır” (Birgören, 2011: 238)

beyti, Hz. Ali'yi öven bir içeriğe sahiptir. Burada Hz. Ali çok temiz bir mücevhere benzetilir. Mücevher ve Hz. Ali arasında kurulan ilgide hem temizlik hem de değer anlamında bir kinayeli anlam söz konusudur. Burada aynı zamanda Hz. Ali'nin soyu ve çocukları da insanlığın hayırlıları arasında anılmaktadır.

Tathir âyeti burada hatırlanabilir. Pâklanılmak anlamına gelen bu ayet Şiîler'e göre, Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyt'inin tamamının “*ismet*” sı-

fatına hâiz olduğunu belirleyen ayettir. Peygamber’in eşi Ümm-i Seleme şöyle der: “bu ayet benim evimde nazil oldu. O gün benim evimde Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin bulunuyorlardı. Peygamber ayetin inmesi üzerine onları bir abanın altına alarak şöyle dedi Allah, işte bunlar benim ehl-i beytim’dir bunları her türlü pislikten uzak eyle ve pak kıl. (http://tr.wikishia.net/view/Tathir_Ayeti)

Beyitte, açıkça ayete yapılan gönderme ile Hz. Ali ve soyunun temizliği ve kötülükten uzak oluşu burada vurgulanmaktadır.

“Siz Yezid’in Ehl-i Beyt’e buğzunu ayb etmeyin

Darb-ı *şemşîr*-i Ali n’etsin cânistânındadır” (Birgören, 2011: 238)

Dîvân’da yer alan ikinci beyit, açıkça Zülfikâr adı anılmasa da aslında onu tanımlamaktadır. Burada karşıt iki güçten söz edilir. Yezid ve Zülfikâr. Yezid’in düşmanlığı ve Hz. Ali’nin Zülfikâr’a hükmetme gücü karşı karşıya getirilir.

Yezid’in çok büyük ve güçlü bir düşman olduğu bilinen bir gerçektir. Ehl-i Beyt’e yaptıkları da bilinmektedir. Burada bu düşmanlığın sebebi Hz. Ali’nin can alıcı kılıç darbelerinin büyüklüğüne bağlanmaktadır.

VII.

Dertli, XIX. yüzyılın önemli şairlerinden birisidir. *Dîvân* sahibidir. Onun şiirleri incelendiği zaman hem kendi sanatçı kimliği hem de döneminin toplumsal, siyasi ve kültürel yapısı hakkında fikir sahibi olabilmek mümkündür. Şair çok yönlü okumalara açık bir derinliğe sahiptir.

Dertli Dîvân’ında, bireysel ve toplumsal konulu şiirler olduğu kadar dini ve tasavvufi içerikli şiirler de bulunmaktadır. Her bir metin kendi içerisinde derinlikli bir alt yapıya sahiptir. Bu çalışmada dini ve tasavvufi içerikli şiirler ele alınmış o da ancak bir konu sınırlaması yapılarak, âşığın bir yönüne dikkat çekilmiştir. Bu, Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisidir.

Bu konu bağlamında Dertli, Türk edebiyatında Alevi Bektaşî geleneğine bağlanabilen XIX. yüzyıl şairlerinden bir tanesidir. Kendisi Sünni inançta birisi olmasına rağmen ayrıca Hz. Ali ve Zülfikâr sevgisini şiirlerine taşıyan Bektaşî geleneğine eklenenebilen bir kişilik yapısı da bulunmaktadır. Yukarıdaki örnekler ve açıklamalar bunu bize göstermektedir. Bu tavır bireysel

anlamda Dertli'nin bir Müslüman olarak Hz. Ali'ye olan bağlılığını gösterebildiği gibi kültürel anlamda başka bir noktaya daha dikkatleri çekmektedir. O da XIX. yüzyıl âşıklık geleneği ve bunların kültürel ortamı.

Âşık Dertli, neredeyse doğduğu yer ve evinde hemen hiç kalmamış, dönemin önemli kültür merkezleri ve tarikat çevrelerinde bulunmuştur. Âşık edebiyatının yaygın olarak bulunduğu bu kültürel çevrelerde Alevi Bektaşî geleneği ve bu kültürün izleri inkâr edilemez bir etki gücüne sahiptir. Artık bu dönemde yaygın bir etkiden söz edilebilir. XV. yüzyıldan sonra tekke edebiyatından ayrılan ve kendi gelişimini süreç içerisinde tamamlayan Alevi Bektaşî edebiyatı, XIX. yüzyıla geldiğinde kültürel bir güç olarak iktidarını açıkça ortaya koyabilmiştir. Dertli örneği bunun bir göstergesi konumundadır.

Sonnotlar

- 1 Dertli için bakılabilir: Âşık Dertli *Dîvânı* (Birgören 2011).
- 2 Dertli'nin asıl ismi İbrahim'dir. İlk dönem şiirlerinde kullandığı mahlas da Lütfî olmuştur. Ancak kendisinin duygusal birisi olması ve aşk acısı çekmesi nedeniyle sonradan Dertli mahlasını tercih ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Bakılabilir: Birgören 2011 ve Kutlu 1979.
- 3 Bakılabilir: Bulut 2104: 72.
- 4 *Dertli Dîvânı*'nda Hz. Ali sevgisi Zülfikâr anılmadan da birçok şiirde geçmektedir. Kendisinin ehl-i beyt'ten olması, Hz. Peygamberin kızı ve torunları ile ilişkilendirilmesi, İslâmiyeti kabul eden ilk erkek olması, Hz. Muhammed'e akrabalık ve yakınlığı, özellikle Kerbela olayı ve acısı, ilk halife olması... şiirlerde sıklıkla dile getirilir. Tüm bu konular çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.
- 5 Ayrıca geniş bilgi için bakılabilir: İvgin 2015: 73-74.
- 6 Bu konuda ayrıca bakılabilir: Bulut 2014: 111.
- 7 *Murtaza (Ar.): a) Beğenilmiş, seçilmiş, rağbet gören, Makbul. b) Hz. Ali'nin lakabı. (Büyük Türkçe Sözlük)*
- 8 *Haydar (Ar.): a) Aslan. b) Cesur, yiğit kimse. c) Hz. Ali'nin lakabı. (Büyük Türkçe Sözlük)*

Kaynaklar

- Âşık Dertli *Dîvanı*. (2011). Haz: Hamdi Birgören. Bolu: Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını no: 4.
- Bulut, Z. (2014). "Âşık Dertli ve Divan'ında İtikadî Düşüncesi". *Kelam Araştırmaları*. s: 12: 2 , ss. 101-116.
- Dedebaba, N. B. (2000). *Bütün Yönleriyle Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara. Ardiç Yayınları.
- Gökşen, C. (2016). "Âşık Dertli'nin Şiirlerinde Ehli Beyt Sevgisi ve Kerbelâ Hadisesinin Yansımaları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*. 74. Ankara: 177-195.
- İvgin, H. (2015). "Alevi Bektaşî Halk Şiirinde Zülfikâr-nâmeler". *Kültür Evreni*. 24: 72-97.

- Köse, M. Z. (2009). “Yeniçeri Ocağının Bektaşileşme Süreci ve Yeniçeri Bektaşi İlişkileri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Dergisi*. 49. Ankara. 195-207.
- Kutlu, Ş. (1979). *Şair Dertli*. İstanbul: Tervan Kitapçılık.
- Dertli. Maden, F. (2015).“Yeniçerilik Bektaşılık İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Dergisi*. 73. Ankara: 173-202.
- Oğuz, Ö. (1997). “Dertli’nin Tarikatı Meselesi”. *Milli Folklor*. 34. Ankara: 18-2
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Erişim Tarihi 5.08. 2018. www.tdk.gov.tr.
- Tahir Ayeti. Erişim Tarihi 8.08. 2018. http://tr.wikishia.net/view/Tahir_Ayeti